INFORMAȚII REFERITOARE LA PĂRȚILE DE NORD-VEST ÎN FOILE ROMÂNEȘTI DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Marta CORDEA

Abstract: *The article presents various information sources related to the beginnings of Romanian press in Transylvania, born of the need to support and defend a nation oppressed, constituting itself into an instrument for achieving democratic rights and bourgeois freedoms. We can observe highlighted aspects of media coverage of the north-west of Romania and the Chioarului area, especially in the newspaper „Gazeta de Transilvania" and „Concordia" in 1861. The article also refers to the publications „Amicul poporului" and „Democrația" (1848-1849), the only newspaper in Romanian language at Pest for the Romanians from the western parts of Transylvania and Banat, as well as for the Romanian intellectuals from Pest.*

Keywords: *Romanian press from Transylvania ("Gazeta de Transilvania", "Foaie pentru minte, inimă și literatură", Romanian press Pesta ("Amicul poporului", "Democrația", "Concordia"), the north-western and Chioarului land, 1848-1849, 1861.*

„Istoria ziaristicii ardelene este cea mai frumoasă pagină din istoria Ardealului de o sută și mai bine de ani încoace", se afirma într-o lucrare dedicată istoriei presei române[1]. Putem numi presa politică pașoptistă românească din Ardeal, născută din necesitatea stringentă de susţinere și apărare a unei naţionalităţi oprimate[2], ca fiind o presă prin excelenţă militantă, atât un instrument pentru obţinerea unor drepturi democratice și libertăţi burgheze, cât și pentru unirea Transilvaniei cu România[3]. Personalităţile care s-au afirmat în calitate de jurnalişti, printre care îi amintim pe George Bariţiu, Timotei Cipariu, Iosif Vulcan, Vincenţiu Babeş, Alexandru Roman, Valeriu Branişte, Octavian Goga, erau și nume de referinţă ale mişcării de eliberare naţională.

---

[1] „O carte de reculegere", în *Almanahul presei române pe 1926*, Cluj, 1926, p. 3.

[2] Gelu Neamţu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar 1868-1890*, Cluj-Napoca, Ed. Societăţii Culturale Pro Maramureş „Dragoş Vodă", 2004, p. 15-16.

[3] *Ibidem*.

Dacă vorbim de începuturile presei românești din Transilvania, trebuie să ne referim în primul rând la anii 1837-1838, când la Brașov au apărut „Foaia duminicii" și „Foaia de săptămână din Transilvania", cu doar două numere, în 3 și 10 iulie 1837[4]. Mai trebuie amintite aici, „Organul luminării", primul ziar românesc scris cu litere latine, publicat la Blaj în 1847 de Timotei Cipariu și „Învăţătorul poporului" (1848).

Însă cele mai importante publicații periodice din această perioadă de leagăn a presei transilvănene au fost „Gazeta de Transilvania" și „Foaie pentru minte, inimă și literatură", care a apărut mai întâi la 1 ianuarie 1838 cu titlul „Foaia literară" și a devenit, din 2 iulie, „Foaie pentru minte, inimă și literatură". Primul număr al „Gazetei" apare la 12/22 martie 1838[5].

Deși periodicele românești de peste Carpați, „Albina românească" și „Curierul românesc" s-au constituit în surse de inspiraţie pentru publicaţia „Foaie pentru minte, inimă și literatură", ea n-a fost doar „o replică ardeleană servilă a periodicelor moldavo-muntenești corespunzătoare ale vremii", ci, împreună cu „Gazeta" a fost „exponentul burgheziei românești (în special sud-ardelene), ajunsă la maturitate", care sprijinea lupta de afirmare națională, susţinându-i revendicările[6].

Cele două gazete au funcţionat sub atenta îndrumare a lui George Bariţiu, „om de condei, ziarist înnăscut, care a creat un model în ziaristica românească, oferind în paginile ziarelor sale cadru de manifestare pentru dezbaterile politice"[7].

După cum frumos precizează istoricul Ioan Lupaș, „Gazeta Transilvaniei" și „Telegraful Român" au pus temeliile pregătirii sufletești ale românilor din Transilvania „pentru problemele politice-naţionale, bisericești și culturale în zorii vieţii constituţionale, prilejuite de Diploma împărătească din octombrie 1860 și prin Patenta dată în februarie 1861"[8]. La începutul anului 1861, revista „Transilvania" laudă cele două publicaţii de mai sus, opinând că ele „scriu cu toată căldura unui deșteptat simţ naţional"[9].

Referiri la părţile noastre, găsim, chiar dacă sporadic, și în paginile acestor publicaţii. În părţile Sătmarului pătrunderea cuvântului scris în limba română se datorează cărturarului Moise Sora Noac, care primea publicaţii și de la fraţii peste munţi, unde el încerca să-și distribuie *Cartea de rugăciuni*"[10]. Preotul Moise Sora Noac a fost abonat și a răspândit publicaţiile „Gazeta de Transilvania", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Organul luminării", „Curier de ambe sexe", „Magazin istoric pentru Dacia", „Învăţătorul satului", „Concordia"[11]. Prin intermediul acestor publicaţii, pătrundea în Sătmar scrisul lui Cipariu, Eliad, Damaschin Bojâncă, Costache Negruzzi, Ioan Maiorescu, Florian Aron, Alexandru Gavra[12]. Tot aici se cuvine amintită preţioasa corespondenţă a lui Moise Sora Noac, care era întemniţat la închisoarea din Carei, cu

---

[4] Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, București, Ed. Tritonic, 2003, p. 56.

[5] Mihaela Bedecean, *Presa și bisericile românești din Transilvania (1865-1873)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 17.

[6] George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, București, Ed. pentru literatură, 1969, p. 8.

[7] Mihaela Bedecean, *op. cit.,* p. 17.

[8] Ioan Lupaș, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelene*, Sibiu, Ed. Asociaţiunii, 1926, p. 12.

[9] *Ibidem*.

[10] Viorel Câmpean, *Oameni și locuri din Sătmar*, vol. III, Satu Mare, Ed. Citadela, 2015, p. 257.

[11] *Ibidem*.

[12] *Ibidem*, p. 258.

George Bariţiu, scrisori de mare interes istoriografic, publicate parţial în „Gazeta" şi cu scopul de a alarma opinia publică. Scrisorile din „15 ianuarie și, respectiv 16 mai 1853, relatează evenimentele petrecute în zona Chioarului și Subcodrului, în aceleași tulburi zile ale revoluţiei"[13].

Tot cu referire la părţile noastre, găsim în „Foaia…" lui Bariţiu un răspuns dat la apelurile făcute pentru uniune de către bănăţeni și ungureni: *„Voi fraților! Ne înșirați numătățile pe care le aveți acolo în țara ungurească, care dacă sunt așa cum le spuneți, noi ne bucurăm ca frații de fericirea fraților lor, dar noi nu pricepem aceea ce ziceți voi, că fericirea noastră ar atârna singur de la unirea Ardealului cu țara ungurească; noi știm că fericirea atârnă de la libertate, aceasta e legată de firea omenească iar nu de uniunea cu țara ungurească!" [...] „Voi fraților nu aveți naționalitate recunoscută și garantată prin legi, și după spiritul legilor ungurești nici nu puteți avea; limba română, ereditatea cea sântă a voastră, n-are influență în trebile statului, ea e condemnată și restrânsă numai în biserică până le va plăcea ungurilor să o scoată de acolo;" [...] „Voi bine știți, că naționalitatea românilor fără limbă română nu poate fi, și aceea încă o știți, că libertatea fără naționalitate e ca trupul fără suflet". [...] „Iar dacă s-ar întâmpla să nu putem da mâna curând, cel puțin, vă rugăm fraților! să nu dați mâna cu altul în contra noastră. Maramureșeni, bănățeni, cei din Sătmar, Bihor și din toate părțile aduceți-vă aminte că suntem frați și cum că ca frații sântem datori a ne ajuta unii pre alții în timp de nevoie"*[14].

Cât privește Chioarul, un rol determinant în reflectarea activităţilor din această zonă l-au avut atât „Gazeta de Transilvania", cât și alte trei publicaţii periodice, apărute la Pesta, „Amicul Poporului" în 1848, „Democraţiea" în 1849 și „Concordia" începând cu 1861. Acestea reflectau activitatea românilor din Dieta de la Pesta, fiind unicele organe de presă în limba română pentru românii din părţile nordice ale românimii, respectiv în Banat, Bihor și Satu Mare, „ele devenind și ţinta dezbaterilor activităţii parlamentare dusă de deputaţii români în Camera de la Pesta. Sunt dezbătute cuceririle aduse de revoluţie, precum înlăturarea robotelor, a dijmei, responsabilitatea miniștrilor, alegerea liberă a reprezentanţilor în Cameră, dreptul la învăţătură și limbă maternă, independenţa bisericii ortodoxe faţă de cea sârbă etc."[15].

„Amicul poporului" îl avea ca redactor șef pe Sigismund Victor Pop, fiind el însuși deputat, cu origini din Chioar[16], apoi căpitan al districtului. Aidoma „Expatriatului", această publicaţie a militat pentru înţelegerea românilor cu maghiarii. A fost prima publicaţie periodică românească apărută la Pesta, după scurta existenţă a „Bibliotecii"

---

[13] *Ibidem*, p. 259.

[14] *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, nr. 22 din 31 mai 1848, p. 174-176. „Răspuns la prochiămăciunea românilor din Ungaria!" Semnează „Mai mulţi români, carii au fost de faţă la adunarea din Câmpul Libertăţii", Apud Gelu Neamțu, *Fața necunoscută a revoluției române din Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2004, p. 304-305.

[15] Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, București, Ed. Tritonic, 2003, p. 96.

[16] Originea familiei era nobiliară, confirmată și de lucrări cunoscute ale istoriografiei maghiare. Astfel, aflăm că membrii familiei Pap de Șomcuta Mare erau proprietari în părţile Chioarului; vezi și Marta Cordea, "Un document elocvent referitor la situaţia foștilor deputaţi români în Dieta de la Pesta, redactat de Sigismund Pop", în *Eroii Neamului*, Satu Mare, an VII, nr. 4 (25), decembrie 2015, pp. 44-45.
Marta Cordea, Viorel Câmpean, "Aspecte mai puţin cunoscute și controversate privind viaţa și activitarea deputatului Sigismund Pop", I, în *Eroii Neamului*, Satu Mare, an VIII, nr. 1 (26), martie 2016, pp. 60-63; II, *Eroii Neamului*, Satu Mare, an VIII, (serie nouă), nr. 2 (27), iunie 2016, pp. 42-45.

lui Zaharia Carcalechi[17]. Publicaţia îi avea ca redactori pe colegii de deputăţie ai lui Sigismud Pop, Aloisiu Vlad, Eftimie Murgu etc., care formulau în paginile ziarului, revendicări naţionale româneşti[18]. Dar semnau în paginile ei și poeţi sau gazetari precum Petru Farchici, George Deheleanu, I. Marcu, Teodor Katona – aceștia fiind preoţi, dar și alte nume cunoscute în cultura română: Atanasie Marienescu, Andrei Șaguna, Emanoil Gojdu, Iacob Bologa, Ilie Paulescu și Dobrentei Gabor. A colaborat și Vincenţiu Babeș[19].

Nobilimea românească din Chioar a cunoscut în 1860, după introducerea Constituţiei în imperiu, un apogeu al afirmării sale. În același timp trei români au fost numiţi căpitani supremi în trei districte: Sigismund Pop la Chioar, Alexandru Bohăţel la Năsăud și Ioan Bran la Făgăraș. De notat că tustrei aveau origini chiorene și faptul că tot pe un post înalt, acela de consilier gubernial și administrator comitatens a fost numit și Ladislau Butean, de asemenea chiorean[20].

Chiar dacă a fost recunoscut de către împărat, Districtul Cetăţii de Piatră a fost totuși realipit la Ungaria. Ajutat de tulburările din district, culminate cu un protest înaintat împăratului, Sigismund Pop a dejucat planurile reacţiunii, care dorea contopirea Cetăţii de Piatră cu comitatul Solnocul de Mijloc[21].

La începutul primăverii anului 1861 Sigismund Pop a venit să-și ia postul în primire[22] în Districtul Cetăţii de Piatră. Împreună cu intelectualitatea care îl solicitase și sprijinise să ajungă căpitan suprem, a pregătit Congregaţia Generală, adunare care i-a cuprins pe toţi nobilii – se păstrase deci unul dintre privilegii dar, în noul spirit democratic, au fost delegaţi și câte doi „cetăţeni" din fiecare localitate[23]. Congregaţia Generală a Districtului la Șomcuta a convocat-o la 23 martie 1861[24].

Iată un fragment dintr-un text, în măsură să ilustreze primirea făcută de chioreni căpitanului ţinutului, Sigismund Pop: „*Cetatea de piatră, 23. Martie 1861. Îmi țin de cea mai strânsă datoria națională dar și patriotică tot odată, ca să încunoștințez pre publicul român despre starea politică a ținutului acestui. Iată dară că Illustritatea Sa Dn. Căpitan primari Sigismund Pop veni în mijlocul nostru, nu astăzi cum era înainte anunțat, dar pentru întețirea lucrului cu 3 zile mai înainte, adecă în 20 a. l. c.*

Oamenii noștri îl așteaptă cu mare sete și cu pompa cuvenită pre 23, iar fiindcă venirea se întâmplă mai curând, de sine urmează, că primirea fu mai mult cordială de cât pompoasă, cu toate acestea Illustritatea Sa fu întimpinat prin toate satele pre unde trecuse cu destulă dragoste și căldură, inteligința numeroasă română îmbrăcându-se în gala națională română i-au ieșit înainte până la Baia mare, și Illustritatea Sa fu concomitat tot de această inteligență și cu 2 flamure naționale maghiară și română până la Șiomcuta mare.[…]În 23 l. c. s-au ținut în conformitate cu anunțiarea Illustr. Sale D. căpitan congregațiunea generală,

---

[17] Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Oradea, Fundaţia culturală „Cele Trei Crișuri", 1996, p. 31.

[18] Idem, "Din istoria presei românești. „Amicul poporului" (1848) și „Democraţiea" (1849)", în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj, XXIV(1966), p. 287.

[19] Stelian Vasilescu, *Publiciști precursori ai Marii Uniri*, Timișoara, Ed. Facla, 1988, p. 86.

[20] Valer Hossu, *Nobilimea Chioarului*, Baia Mare, Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu", 2003, p. 296.

[21] *Ibidem*, p. 298.

[22] Direcția Judeţeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare, DJAN Cluj), *Registrul adunărilor generale ale Comitetului Districtului Chioar – 1862-1863 (*în continuare, *Districtul Chioar)*, Fond 101 – Chioar, cota 134, apud Valer Hossu, *Răstoci – o istorie într-un sat*, Cluj-Napoca, 1996, p. 93.

[23] Valer Hossu, *Nobilimea...*, p. 298.

[24] *Ibidem*.

unde s-au statorit numărul comitetului districtual. Mai întâi au deschis Illustr. Sa D. căpitan primar adunara cu una cuvântare bine nimerită în limba română, care finundu-o au zisu și ungurește. Illustr. Sa a dechiaratu, că este prea determinatu a constitui districtul pre baza diplomei din 20 Oct. Și în înțelesul legilor din 1847-8 și și au arătat bucuria sa ca unul ce este născut în acest ținut, fu însărcinat cu această deregătorie pre cât de grea, pe atât și plină de răspundere, tare încredințat fiind, că inteligheńția acestui district nu mai puțin, că toată poporațiunea i va da tot consursul, că acestui edificiu mare constituțional, care este împreunat cu fericirea publică și a fiecărui în parte, spre mângâierea publică a acestui ținut și a întregei patrii să se ridice.[...] După ce toți, carii au voit a vorbi și au gătat vorbirele, Illustr. D. căpitan au depus jurământul prescris, și îndată se sculă sus numitul preposit r. Cat. Schmotzer cu acea propunere, ca adunarea generală să se roage prin una adresă de maiestatea Sa, ca după ce acest district s-au reîncorporat cu Ungaria, Mai. Sa să unească și Transilvania cu Ungaria. Frații maghiari nu era să încete dela vivatele în urma acestei propuneri, dar Illust. D. căpitan s-au sculat și au zis, că primește propunerea numai ca un desideriu și au enunțiat, că prin aceasta nu voiește nici într-un mod quasi indirect a sili pre ardeleni la unirea aceasta, numai lega una condițiune apriată, ca după ce libertatea în an. 1848 căzu, numai din causa, ca maghiarii atunci nu voiră de loc a recunoaște causa naționalităților, uniunea să se facă numai după ce prin lege positivă naționalitatea va fi garantată. Și adunarea primi proiectul, cu această esenţială modificaţiune prin aclamare. [...] În urmă trebuie să mărturisesc on. Public cititor, cumcă fraţii Chioreni cu amoare şi predilecţiune destul de mare, că în tot cazul le este numai onorifică, au îmbrăţişat principiul naţional şi au declarat, că limba oficială a districtului va fi româna cu destulă recunoaştere şi celei ungureşti, ordindându-se că protocoalele ce se poartă în aceste două limbi, întocmai după cum s-au determinat în conferinţa *din 24 ian. 1861. După prânz s-au cântat din partea tuturor «szozatu» unguresc, iar după acea cu Illustr. Sa Dn. Căpitan în frunte cântecul român: «Deșteaptă-te române» și «Eu aveam odată dreaptă avuție» și altele.[...][semnat] Groze*"[25].

S-a spus despre Sigismund Pop că a introdus în administraţia Chioarului legile maghiare din 1848. Pentru că recunoaşterea politică a românilor era legată de recunoaşterea limbii lor şi o poartă pentru intrarea limbii române în viaţa publică, „Sigismund Pop şi Comitetul Permanent din Chioar au întreprins un act de restituire de importanţă istorică pentru aceste ţinuturi. Începând cu protocolul primei adunări districtuale, limba română a fost extinsă în toate actele"[26].

La 19 decembrie 1861 el decretează introducerea limbii române ca limbă oficială pentru acest district, cerând Împăratului convocarea Dietei Transilvaniei, pentru ca naţiunea română să îşi poată împlini pe cale constituţională dreptul egalei îndreptăţiri[27].

Referitor la întrebuinţarea limbii române în District, iată o altă ilustrare în presă: „*Districtul Chioarului. Dintr-o corespondență mai scoatem, că în conferința preliminară din 23 expreotul secuiesc, arendatorul Biró Sándor făcu observarea, că păcat știe el (foarte puțin) inteligheńția română a acestui district nu ar fi în stare a scrie românește, și după ce prin aceasta provocă o neplăcere generală, își formulă observarea „ca nici limba ar fi aptă și calificată spre a putea fi oficioasă" (auziți frățietate!) prin care dânsul*

[25] *Gazeta de Transilvania*, Brașov, an XXIV, Nr. 23/22 martie 1861, pp. 97-98.
[26] DJAN Cluj, *Districtul Chioar*, apud Valer Hossu, *Răstoci...*, p. 93.
[27] Constantin Pavel, *Şcoalele din Beiuş. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor*, Beiuş, Tiparul Tipografiei „Doina", 1928, p. 143.

și câștigă dispreţuirea absolută chiar și din partea anti-românilor, - iară D. Iosif Pop cu oareşicare demnitate și fineţea ei recită numitului anti-român articlu din aprobate, - ca să nu uite stilistica maghiară usuală în codificarea legilor [...] Se mai sculă și Sigismund Pap din Baia-Mare și recomandă strânsa observare a legilor constituţionale din an 1848, prin urmare primirea și întrebuințarea eschisivă a limbei magiare, (No Satumarenilor pentru cine eraţi să vă periclitaţi?!-) iară în adunarea generală din 24. canon. și prepozitul Schmutzer dela Baia mare proiepta a se face o rugare la Maiestatea Sa pentru uniunea *Transilvaniei cu Ungaria. La acestea toate răspunse între alții și Illust. Dn. Căpitan supr. D. Sigismund Pop determinat, cumcă întrebuințarea limbei române ca oficioasă în sânul districtului, se întemeiază pe art. XVI al legei dietale din 1848, în sunetul căreia in partibus se poate întrebuința limba majorității, - iară despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria, ca dorință, zise, că ar fi de propus, însă sub condițiune sine qua non, că nimene să nu mai judece despre noi fără noi, naționalitatea politică a românilor să se recunoască mai întâi și garanteze; limba să se poată întrebuința și până sus la dicasterii, - iară dela oficiolatele și dicasteriele cele supreme până la comune românii să fie reprezentați și ocârmuiți prin proprii săi frați conaționali, sau adecă ca aceștia încă se se aplice după majoritatea națională. – [...]*"[28].

Revenind la presa din Pesta, redăm în continuare punctul de vedere, oarecum în contradicţie cu părerea altor personalităţi ale vremii, al istoricului Ioan Lupaș: „«Amicul Poporului» redactat de Sigismund Pop în stil anecdotic, limpede și surinzător de popular" se deosebea de celelelte ziare românești de pe atunci „prin faptul, că stătea cu totul în serviciul direcţiei lui Kossuth și urmăria ca scop principal răspândirea cunoștințelor din «istoria patriei», fără a se gândi că s-ar cuveni să facă acelaș lucru și cu istoria poporului român, pe care vroia să-l conducă și să-l lumineze"[29].

După șase luni de la încetarea apariţiei „Amicului poporului", avea să apară o altă publicaţie, intitulată „Democraţia", condusă tot de Sigismund Pop, și ajutată din umbră de Nicolae Bălcescu. Aceasta a apărut între 12/14 iunie-1 iulie 1849. Primul număr al ziarului „Democraţia" apare în 12/24 iunie 1849, iar despre al doilea număr (necunoscut până azi) aflăm din corespondența lui Nicolae Bălcescu cu Ion Ghica. Ziarul urma să fie redactat în umbră chiar de Bălcescu, deși nu există niciun articol semnat de el. Chiar și titlul publicaţiei pare să-i fi fost sugerat lui Sigismund Pop de către Bălcescu. Grăitoare este și deviza purtată de ziar: „Libertate, Egalitate, Frăţietate". Poziţia gazetei, declarată „neatârnătorie", face ca acest jurnal să vină în sprijinul activităţii lui Bălcescu. Printre ideile comune ale celor doi se numără și declaraţia că jurnalul: „va vorbi în interesul românimii"[30]. A avut un caracter democratic, lucru lesne observabil din lozinca pașoptistă „Libertate, egalitate, fraternitate" care apărea pe frontispiciu. Articolul program, semnat de Sigismund Pop vine și el să confirme caracterul democratic: „vă încredinţăm că noi vom lucra în înţelesul și după principiul democratic, adică nu voim să fie nici o clasă privilegiată cu putere mai mare să domnească asupra altora; nu voim ca dregătoriile să fie legate și strânse de naștere, ca și pînă acuma, ci după vrednicia

[28] *Gazeta Transilvaniei,* Brașov, an XXIV, nr. 24/25 martie 1861, pp. 99-100.

[29] Ioan Lupaș, *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardelene*, Sibiu, Ed. Asociaţiunii, 1926, p. 13.

[30] Gelu Neamţu, "Din istoria presei românești. „Amicul poporului" (1848) și „Democraţiea" (1849)", în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj, IX (1966), p. 283.

fiecăruia". Tiparul era asigurat de acelaşi Vasilie Cozma din Pesta, ca şi pentru „Amicul poporului", cu caractere de asemenea chirilice[31].

O altă publicaţie care l-a avut ca redactor şef pe Sigismund Pop şi care a devenit în timp o oglindă a activităţilor din Chioar, a fost „Concordia". A apărut între 3 august 1861 – 25 decembrie 1870[32], iar programul i-a fost exprimat în mod clar – apărarea drepturilor naţionale ale românilor, s-a spus că la scurt timp după înfiinţarea sa a devenit „focarul scriitorilor români de dincoace de Carpaţi şi apărând de la început în costum naţional, adică cu litere latine, pe când celelalte jurnale şi dincoace şi dincolo de Carpaţi, erau publicate cu slove cirilice, ajuta şi asigura triumful total al literelor naţionale în literatură, căci la îndemnul acestui exemplu în scurt timp toate jurnalele române începură a apare cu litere romane"[33].

„Concordia" a ieşit la rampă dintr-o dublă iniţiativă, a lui Sigismund Pop şi a lui Alexandru Roman. Scopurile celor doi erau deosebite, cum deosebite erau şi direcţiile din care veneau. Două personalităţi cu idealuri şi temperamente diferite au dus la împlinire iniţiativa românească de la Pesta. Cei doi frecventau la un moment dat aceleaşi cercuri româneşti din capitala Ungariei. Când a purces la drumul pentru aprobarea apariţiei publicaţiei, Sigismund Pop a avut în vedere şi căutarea colaboratorilor. În opinia sa, şi acesta a fost un argument invocat pentru obţinerea licenţei, noul regim trebuia să se dezvolte în toate sensurile, „cuprinzând stările, situaţiile, obiceiurile şi limbile diferitelor popoare din Ungaria", el considerând că dezvolatrea vieţii constituţionale trebuia adusă la cunoştinţă fiecărui popor în limba sa[34].

Probabil că un mare rol în determinarea lui Sigismund Pop de a tipări „Concordia" cu litere latine i-a aparţinut lui Alexandru Roman, care l-a rugat pe socrul său să scoată la lumină această publicaţie[35].

În orice caz, „Concordia" a fost prima publicaţie românească scoasă în întregime cu caractere tipografice latine[36]. Nicolae Iorga recunoştea că această nouă publicaţie a lui Sigismund Pop era scoasă „cu un tipar pe care nu-l puteau egala acelea din Bucureşti şi Iaşi", tot el preciza că forma textului a trezit întâmpinări, „lipsite poate uneori de tact, ale lui Titu Maiorescu"[37].

Ziarul cuprindea informaţii politice interne şi externe, corespondenţe dintre românii din diferite regiuni, materiale cultural-literare şi cu conţinut istoric, pedagogic, ştiri economice, dări de seamă cu privire la şedinţele, adunările generale sau alte acţinuni ale Astrei, Societăţii Academice etc[38].

Apariţia publicaţiei reprezintă pentru un istoric literar „un adevărat eveniment în literatura română", datorită faptului că a fost primul jurnal românesc tipărit cu litere

---

[31] Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Ed. Ştiinţifică, 1995, p. 157.

[32] Mircea Popa, Valentin Taşcu, *op. cit.*, p. 97.

[33] Teodor Neş, *A doua carte despre oameni din Bihor*, Oradea, 1979, p. 252.

[34] Gelu Neamţu, *Alexandru Roman, marele fiu...,* p. 31-32; Idem, *Alexandru Roman militant pentru unitatea națională a românilor (1848-1897)*, în „Anuarul Institutului de Istorie", Cluj, 1970, p. 138-139.

[35] *Familia*, Pesta, an II, nr. 11, 15/27 aprilie 1866, p. 122; Teodor Neş, *Oameni din Bihor. 1848-1918*, Oradea, Tip[ografia] Diecezană, 1937, p. 109.

[36] Valer Hossu, *Nobilimea ...*, p. 298.

[37] Nicolae Iorga, *Istoria presei românești*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române, 1999, p. 142.

[38] Georgeta Antonescu, "Literatura în ziarul „Concordia". 1861-1870", în *Studii literare. Din istoria presei culturale și literare românești*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1987, p. 32.

latine, tot Vasile Gr. Pop considerând că în perioada 1861-1864 „Concordia" a fost „așa zicând centrul de întâlnire a literaţilor de preste Carpaţi"[39]. Despre „jurnalul politic literar" „Concordia", s-a mai spus că redactorul Sigismund Pop a urmărit, ca în 1848 și „cu aceeași lipsă de rezultate", tocmai „concordia" între români și maghiari, precizând totodată că va avea „aplecare bună către tot ce e românesc"[40]. Se pare că Sigismund Pop fusese chiar „somat" de către unele cercuri maghiare să reînfiinţeze o foaie populară, atât de necesară la acel moment politic, cei care îi propuneau acest lucru fiind conștienţi de influenţa pe care o putea avea în masele românești[41].

Istoricul Ioan Lupaş face referire și la celelalte două publicaţii la care a fost redactor Sigismund Pop, menţionând că în loc de program apelează la „nobila bunăvoinţă a fiecărui Român" printr-un scurt „articolaş": „Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur. Nu aflarăm mai bun punct de plecare în întreprinderea noastră decât această sentinţă a proto-părintelui nostru Salustiu. Cu ajutorul providenţei, ce a scutit neamul nostru românesc în timp de 17 sute de ani și mai bine, sperăm că împrejurările ne vor ierta a nu ne abate dela această ţintă măreaţă. Până ce vom putea da probe despre putinţa noastră și cugetul cel neîntinat ce ne-a făcut să mai înmulţim publicistica română cu un jurnal, rugăm pe onoratul public a-și promite de la noi numai aplecarea cea bună pentru tot ce e românesc, iar întru viitor i se va da ocasiune a ne aproba sau desaproba zisele noastre pe cari le va explica resultatul osteninţelor noastre. Supunându-ne la zisa Românului din cartea cărţilor: «din faptele lor îi veţi cunoaște pe ei» ne recomandă nobilei bunevoinţe a fiecăruia Român"[42]. Motivul pe care îl dă istoricul Lupaş asupra necesităţii privirii cu rezervă a acestei publicaţii este că redactorul Sigismund Pop a „vâslit cu luntriţile sale: «Amicul Poporului» și «Democraţia» pe valurile kossuthismului neaoș"[43]. Același istoric consideră și „Espatriatul" lui Cezar Boliac, tipărit la 25 martie 1849 la Brașov, tot un produs de presă al direcţiei revoluţionare kossuthiste [44].

Fără îndoială, publicaţia „Concordia" a devenit un fel de organ oficial al Districtului Chioarului, unde era căpitan suprem iar apoi deputat Sigismund Pop, abonarea fiind obligatorie pentru toate antistiile comunale[45].

Trecutul lui Sigismund Pop, cel puţin controversat, a făcut ca noua lui întreprindere publicistică să fie primită cu neîncredere. Lucrurile au intrat pe alt făgaș după o discuţie a redactorului cu George Bariţiu, în urma căreia redactorul „Foii pentru minte, inimă și literatură" a publicat un articol în care scria: „până acum spiritul «Concordiei» concordează cu concordia naţiunii și nu credem că o va părăsi pentru ca să intre în castrele maghiare unionistice... Viitorul de aici încă o va descoperi, - dar până atunci noi să sprijinim și jurnalul acesta cu căldura cerută"[46].

---

[39] Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturei române și literaților ei de la început și până astăzi, în ordine cronologică*, București, Ed. Eminescu, 1982, p. 229.

[40] Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, Ed. Științifică, 1974, p. 332.

[41] Gelu Neamțu, *Alexandru Roman, marele fiu...,* p. 31.

[42] Ioan Lupaș, *op. cit.,* pp. 13-14.

[43] *Ibidem,*p. 14.

[44] *Ibidem*.

[45] Valer Hossu, *Nobilimea ...*, p. 298.

[46] *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, an XXIV, nr. 35, 1861.

Deşi nu s-a situat la un palier care să-i permită compararea cu „Gazeta Transilvaniei" ori „Telegraful român", în ceea ce priveşte „elanul naţional", „Concordia" a fost primită, dacă nu cu „căldură", măcar cu interes[47].

Echipa de tineri colaboratori a fost formată din Partenie Cosma, Ioachim Mureşan şi Iosif Vulcan, în frunte fiind, desigur, Alexandru Roman, care a dus cu succes munca de redactare[48]. Atâta vreme cât Alexandru Roman a condus în fapt „Concordia", rezerva cu care publicaţia a fost întâmpinată de „Revista Carpaţilor" şi de „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" nu era justificată. Roman aşeza înţelegerea româno-maghiară pe poziţii de egalitate şi echitate, lăudând atitudinea publicaţiilor „Pesti Napló" şi „Sürgöny", cerând totodată întregii prese maghiare să facă mai mult pentru înţelegerea româno-maghiară[49].

Armonia dintre redactori a fost tulburată, după părerea unui istoric, de „oportunismul lui Sigismund Pop şi intransigenţa lui Partenie Cosma şi Alexandru Roman"[50]. Părăsirea „Concordiei" este pusă de un autor pe seama intrasigenţei şi radicalismului lui Alexandru Roman, vădite din epistolele acestuia către George Bariţiu[51].

Din lunga listă de colaboratori îi amintim pe Iosif Vulcan, At. M. Marienescu, Iulian Grozescu, Justin Popfiu, Moise Sora Noac, I. Pop-Florantin, I. C. Drăgescu (o perioadă a fost şi redactor al publicaţiei, a publicat fragmente din romanul său epistolar *Nopţile carpatine sau istoria martirilor libertăţii*, interzis imediat, autorul fiind silit să se refugieze la Torino)[52], V. Bumbac, Constanţa Dunca-Schiau, I. Codru-Drăguşanu (aici au apărut în foileton cunoscutele epistole din străinătate, apărute în volumul *Peregrinul transilvan*), I. G. Sbiera, Timotei Cipariu, Partenie Cosma, Ion Papiu.

În 18 iulie 1861 a avut loc la Strâmtura o conferinţă naţională a intelectualilor români din Maramureş, în care aceştia şi-au dat adeziunea pentru înfiinţarea unui Congres naţional al tuturor românilor din monarhia austriacă. Preşedinte al adunării a fost vicarul Mihail Pavel; cu câteva zile înainte, în 13 iulie, acesta îi scria protopopului greco-catolic al Vişeului, Vasile Mihalca; sugerându-i că ar fi bine ca lucrările conferinţei să fie onorate de prezenţa judelui Sigismund Papp, dar şi a tatălui acestuia, Simion Papp[53].

Sigismund Pop a deschis adunarea, desfăşurată într-un entuziasm naţional, cu un salut în limba română, care era acceptată ca limbă oficială, alături de maghiară. Iată reflectarea în presă a acestui important eveniment pentru Chioar: „*Din Chioar lucruri frumoase! Ill. Sa D. căpitan Sigismund Pop a pronunţat reconstituirea districtului pe baza diplomei din 20. Octob. şi în înţelesul legilor din 1847/8, deschizând adunarea în limba română, şi apoi în cea maghiară. Limba română e limba oficioasă a districtului, şi protocoalele se vor nota şi în cea maghiară. Uniunea Ardealului cu Ungaria o ar putea face numai atunci, după ce prin lege pozitivă va fi garantată naţionalitatea. În Nrul viitor mai pe larg, până atunci: O îmbrăţişare şi salutare frăţească tuturor fraţilor chioreni!!!*"[54].

---

[47] Vasile Netea, *op. cit.*, p. 333.
[48] Gelu Neamţu, *Alexandru Roman, marele fiu...,* p. 33.
[49] *Ibidem*, p. 36.
[50] Teodor Neş, *Oameni din Bihor...,* pp. 106, 132.
[51] Ştefan Pascu, "Studiu introductiv. George Bariţ şi contemporanii săi", la volumul George Bariţ, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, vol. II, Braşov, 1994, p. 42.
[52] Mircea Popa, Valentin Taşcu, *op. cit.,* p. 98. Ioan Lupaş, *op. cit*, p. 14.
[53] *** *Maramureşenii în lupta pentru libertate şi unitate naţională: Documente. 1848-1918*, Bucureşti, 1981, p. 99-101.
[54] *Gazeta de Transilvania*, Braşov, an XXIV, nr. 22/17 martie 1861, p. 94.

Încheiem succinta noatră prezentare a oglindirii în presa românească a părţilor de nord ale ţării, printr-un text publicat în „Concordia", menit să dea glas frământărilor chiorenilor legate de încorporarea districtului Chioar la Ungaria:

„*Corespondență din districtul Cetății de piatră. Cred că publicul nostru cititor se interesează și dorește a ști, că oare ce fac chiorenii? carii până astăzi foarte puțină larmă și zgomot au făcut în gazete; însă cu atât mai mult au lucrat în lăuntrul districtului acest nobil, care prin voia majestății sale către Ungaria și rupt de către Transilvania-, pentru ce afundă durere simțește firește care bun român nu cugeta mă rog vine că doară nobilii chioreni ar fi dorit anexarea; ce e drept dânșii nu au făcut proteste, nici au trimis deputațiuni ca să tragă mânia altora asupră-și, fiindcă de ar fi și făcut acele totuși voia celor mai înalți s-ar fi împlinit, de exemplu ne servesc Banatul, Zarandul și Sălajul; departe de noi să fie o culpă și critiza fapta zeloșilor și dulcilor noștri frați și conaționali, ci noi am tăcut și făcut și iată până astăzi nu ne-am înșelat, am păstrat autonomia districtului, care era amenințată încă și prin comisarii regești în primăvara trecută trimiși pentru încorporarea districtului nostru către Hungaria, și și spre rușinarea cuibului român, pre care multor frați maghiari le place așa a-l numi, fiindcă aci nu mai pot reeși la una cale anticonstituționale și amalgamizatoare, căci chiorenii au gustat din libertate și constituțiune ca nobili și mai n-ainte de an 1848, dânșii s-au luptat pentru Constituție liberală, egală și frătească-totdeauna; și pricep prea bine, ce însemnează toate aceste și ale păstra și apăra sunt și cu vărsare de sânge ori în ce timp gata. [...]*"[55].

Marta Cordea
Biblioteca Judeţeană Satu Mare
Satu Mare, RO
marticordea@yahoo.com

[55] *Concordia*, Pesta, an I, 1861, nr. 42, pp. 170-171.